

Htunghking Ningli Hte Karai Masa

Ga Hpaw

Karai Masa ngu ai gaw Karai Kasang a lam ni, nga yawng danghta hpe hpan da ai a yaw shada ai lam ni, Karai Kasang hte shi hpan tawn da ai nga yawng danghta a mahkri shawn matut mahkai nga ra ai lam ni hpe Karai Kasang a hpaw shadan dan ai lam hta hkan nna hkrang shapraw tsun jahta ka ginlen let, prat hpe Karai Kasang a chyeju hpring ai hku gaw gap la lu hkra shakut ai lam hpe tsun ai re. Shinggyim masha ni a sak hkrung nga pra ai lam gaw, Karai Kasang hpan da ai ninggawn tawa shingra tara hta mahta nna sak hkrung nga pra ai re. Nga pra masa hpe hkrang shapraw ai gaw htunghking ningli re. Shinggyim masha gaw Karai Kasang hte a ding tawk kam hpa manoi manat, matut mahkai, kanawn mazum let sak hkrung ra ai zawn; shinggyim nga pra masa hpe hkrang shapraw ai htunghking ningli mung Karai Kasang a sharawng awng ai lam ntsa mahta nna gaw gap la mat wa ra ai re. Dai n rai jang Karai Kasang hpan da ai ninggawn tawa shingra tara hta mahta nna hkrang shapraw gaw gap tim, Karai hpe shingdu dat let gaw gap jang Karai sharawng awng ai lam the n htan shai ai htunghking ningli ni byin tai wa mai ai re. Dai majaw htunghking ningli hte Karai masa gaw mahkri shawn nga ra ai, Karai mungga a manu hte nam chyim hpe shapraw ai lam rai nga ra ai re.

Ndai shara hta

Htunghking Ningli hte seng ai tsang ni (The Layers of culture)

hpe yu ai shaloi

- (1) myit jasat masa (ideology).
- (2) ninggawn tawa masa (cosmology).
- (3) mungkan hpe mu ai ningmu (worldview).
- (4) manu masat ai lam ni (values).
- (5) tara hte gaw da ai lam ni (Institutions: eg. Marriages, law, education).
- (6) hkan sa ai lai kyang hte htunglai ni (observable behavior and customs).

Bai,

Htunghking Ningli a rudi masa (elements of culture)

Hta,

Ahkyak dik daw shan 7 lawm ai.

- (1) Mungkan hpe mu ai ningmu {World views- ways of perceiveng the world}.
- (2) Myit sawn ladat {Cognitive process – ways of thinking}.
- (3) Lachyum shapraw ai kum la/ladat ni {Linguistic forms – ways of expressing ideas.
- (4) Nga pra sat lawat {Behavioral patterns – ways of acting.
- (5) Shada matut mahkai mahkri jashawn ladat {Social structures – ways of interacting}
- (6) Shi htinglet ladat {Media influence – ways of channeling the message}.
- (7) Daw dan hparan ladat {Motivational resources – ways of deciding}.¹

¹ David J. Hessel Grave & Edward Rommen, *Contextualization: Meanings, Methods and Models* (Grand Rapids, Michigan: Baker Book House, 1989), 203.

Chyum laika hta mu lu ai htunghking hte Karai mungga matut masa

- (1) Edin sun kaw Adam yan Ewa the rau K.K hkawm ai (NN 3:8).
- (2) K.K gaw Abraham, Mawshe, Dawi, etc ni hpe n bung ai labau prat pra masa ni hta matut mahkai shingran jaw ga shaga ai re.
- (3) K.K gaw Yesu Hkristu hku nna shinggyim masha ni a nga pra masa hta mungga matut mahkai ai re.
- (4) Petru a Pentekoti shani Yerusalem mare hta mungga htawn tsun ai hpe K.K a Wenyi gaw masha shagu tinang a bug a ga the chye na la shangun ai.
- (5) Kasa Pawlu Ahten mare hta hpara sumla hkrai chyat re ai lapran “N chye gaw ai Karai wa matu” ngu ai hkungri hpe madi madun nna shanhte a nga pra masa hta K.K nga nga matut mahkai nga ai lam tsun ai.
- (6) Kabu Gara shi ga laika hte shagun laika ni yawng gaw nga pra masa n bung ai masha ni hpe K.K mungga matut mahkai nga ai lam tsun dan ai mungga hkrai re.

Labau Htunghking hte K.K a matut mahkai lam

- (1) K.K gaw Wenyi re. K.K hpe wenyi hte mung tengman ai hte mung nawku ra ai (Yawhan 4:24). Dai hku nawku ai wa she, shinggyim prat pra masa yawng gaw K.K the matut mahkai nga ai lam asan sha chye na, hkam sha lu mai ai re.
- (2) K.K gaw shara shagu hta aten shagu nga ai Karai re. Shi hpan da ai mungkan hte mahkri shawn matut mahkai, kanawn mazum nga ai Karai re (anhte hte rau nga ai Karai (Mahte 1:23)). Shinggyim masha ni hpe Shi a daru magam hpung shingkang, sharawng

awng ai lam ni hte lam woi bau maka nga ai lam ni hpe, lamu kasa (kaja ai nat ni) ni hku nna mung, Shi hpan da ai shingra maka nga pra masa ni hku nna mung madun dan let ga shaga matut mahkai ai Karai re.

(3) Shinggyim masha ni gaw K.K hpan da ai shingra maka hta hkan nna she tinang a nga pra masa ngu ai htunghking ningli gaw gap la mat wa ai re. Dai majaw htunghking ningli gaw Karai jaw shingran hte ading tawk seng ai re. Shinggyim masha ni tinang a myit machyu gaw kahtap bang ai majaw, htunghking ningli hta n kaja ai lam ni mung kapyawn rawng nga ti mung, htunghking ningli a lachyum madung hte manu madung gaw K.K hpaw shadan dan ai shingran kaw na lu la ai re majaw, K.K mungga lachyum rawng ai, manu dan ai re.

(4) Dai rai nna, labau hkringhtawng hte htunghking ningli gaw K.K a mungga hpe matut mahkai ya ai hte shaleng dan ai lakung lakap rai nga ai. Htunghking ningli shagu hta K.K a lam chye na la mai ai ru di lam lama ma rawng nga chyalu re. Lamu kasa ni hku tsun ai mungga ga ni, chyoi pra ai chyum laika hta tsun dan ai mungga ni mung, tinang a prat masa masa mahkrum madup ni hte she grau grau sung ai hku, dam ai hku lachyum hku chye na la mai ai re. K.K a lam atsawm chye na la mayu yang tinang a nga pra masa htunghking ningli hpe atsawm chye na ra ai. (labau, mau mwi mausa, ka manawt lam ni, mahkawn mangwi ni, jaw jau lai len ni, nga pra lai len ni yawng lachyum rawng ai, manu dan ai)

(5) K.K gaw tinang (sh) tinang a amyuu hpe kaning re ai daru magam hpung shingkang madun ai, tsaw ra myit madun ai, matsan dum lama lam madun ai, yu lahku bau maka nga ai lam hpe madun ai, shagrau shatsaw la nga ai (sh) chyeju jaw nga ai lam hpe madun

ai, ngu ai hpe nga pra masa labau hte htunghking ninglihku hku she chye na la mai ai re.

K.K hpe shakawn kungdawn nawku daw jau ai shaloi mung, tinang a nga pra masa

htunghking ningli kata kaw nna she bai matut mahkai kungdawn shagrau ai baw re.

Jasam ladat hku rai jang tinang a prat pra masa (reality), byin nga maka (identity) hpe

manu n shadan ai, n gawn n sawn di hku ang wa ai. Shaloi K.K jaw shingran hte chyeju

ni hpe manu n shadan, n gawn nsawn di ai hku rai mat jang dingnye she mana sha chye

wa ai re.

(6) Rai tim htunghking ningli hta rawng ai lam, jai lang nga ai lam ni yawng kaja ai n rai;

n kaja ai hpe gram la, mye shading la (sh) gabai kau da rai ra ai. K.K gaw hpaji byeng-ya

hte jahtoi ya nna, kaja ai hte n kaja ai hpe chye gin hka la shangun ai the n kaja ai hpe

yeng seng kau shangun ai Karai re. Shada dip hkat, roi hkat, shagrit hkat, lachyen ginhka

hkat, lit shali hkat ai lam ni, tara n rap ra ai lam ni, n chyoi pra ai, sari sadang hkrat

shangun ai, kaji kadun mat wa shangun ai lam ni rai jang n kaja ai. Chyoi pra ai, shada

tsawra matsun dum lama ai, pawn ba ai, sari sadang shatsaw ya ai, kaji htum ai ni hpe

makawp maga pawn ba ai, hkum dingnum rawt jat galu kaba wa shangun ai lam nig aw

kaja ai. K.K gaw kaja ai, sari sadang rawng ai, chyoi pra ai, tara rap ra ai, ngwi pyaw

simsa ai, hkum dingnum rawt jat galu kaba wa ai lam ni a matu she labau hkring htawng,

htunghking ningli hpe gaw gap la lu shangun ai re.

Chyurum Wunpawng Shani A Htunghking Ningli

Chyurum Wunpawng Myu Sha ni gaw labau sut su ai, htunghking sut su ai amyuni re. Moi Ji Woi Ji Wa ni a prat kaw nna Karai Kasang nga ai ngu ai hpe chye ai amyuni re. Karai Kasang a man e hkrung nga ai ni re ngu ai hpe mung chye ai amyuni re. Jahtum chyalai yak hkak kin dut, n tara ai hku roi sha katut ai shaloi kam hpa manoi manat na Karai nga ai ngu ai hpe kam sham ai amyuni re. Nat jaw prat aten hta mung Karai Kasang hpe nawku daw jau let Karai Kasang a tara ni hpa re ai hpe n chye na tim, myit kraw lawang hta Karai Kasang a lagaw hkang kap ai amyuni, Karai a myit masa ningja ni hpe shapraw dan nga ai amyuni re ngu sasana sara ni masat ya hkrum ai amyuni re. Dai majaw, Karai Kasang hpe nawku kam sham let prat hpe gaw gap ai lam n galaw tim, Karai Kasang nga ai hpe jaiwa dumsa ga ni hku tsun hkai ginlen nna, Karai Kasang ninggawn tawa shingra tara hku hpaw shadan dan ai lam ni hta mahta let htunghking ningli ni hpe gaw gap la ai amyuni re. Mayu dama kahpu kanau ngu ai chyasam ngu ai n nga, hpyen ngu ai nnga, shada pu gang sin machyi tsaw ra myit hta kahkin gumdin chye ai htunghking ningli lu ai amyuni re. Dai lam nig aw, Karai Kasang tsaw ra ai kum la rai nga ai, myit hkrum kahkin gumdin ai hte ngwi pyaw simsa ai hku jawm nga pra masa hpe hkrang shapraw dan lu ai lam rai nga ai.

Ga tsun ga la, shada tsaw ra myit hpe manu madung shatai nga pra chye ai re. Jahkrai ngu nna nga garen na lam nnga, gaida gai na ngu nna roi sha hkat na lam nnga, matsan ai ngu nna maw hpyi tai nna hpyi sha ra ai wa nnga, rau dung rau nga shada matut mahkai, mahkri shawn, shamyet shanat garum shingtau pawn ba nga pra chye ai ni re.

Ndai lam ni mung, Yesu madun ai myit masa ningja rai nga ai shada tsaw ra ai, daw jau ai, garum shingtau pawn pa ai mungga hpe hkrang shapraw ai htunghking rai gna ai.

Tinggyeng akyu machyu madung dat nga pra ai htunghking ningli n rai, wuhpung wuhpawng machyu madung dat nga pra masa hpe manu shadan ai amy re. Marai langai a manu hpe mung tinggyeng akyu a matu sha chye ai hpaji , lu su ai sut, arawng aya lu ai rai yang manu n dan ai wa ngu masat ai. Wuhpawng a kyu matu chye da ai machye machyang, lu da ai sut rai, lu da ai arawng aya hpe kade daram jai lang ai ngu ai ntsa kaw she dai wa a manu hpe daw dan chye ai re. Dai gaw, tinggyeng akyu hpe shagyawm kau nna shinggyim masha yawng a matu, kaji htum ai ni a matu, ra rawng gawng kya ai ni a matu, ap nawng daw jau ai Yesu a myit jasat, sat lawat hpe manu shadan hkrang shapraw ai lam rai nga ai.

Shachyen shaga ai shaloi amy ru soi, nga pra ginra, mayu dama kahpu kanau ni du hkra hpe tsun dan hkat let shada daw hkat ai lam, mahku mara mahkri shawn ai lam, pu gang sin machyi seng hkat ai lam ni hte shachyen nna nga pra chye ai re. Poi shingra ni hta mung mayu dama kahpu kanau mahku mara, masat masa, shagrau hkungga, gun jaw gun ya let Yesu a tsaw ra myit a ningja hpe hkrang shapraw chye ga ai re.

Ka hkrang manawt dingsawt ni hta mung rau myit hkrum yang pyaw ngawn ai lam, Karai jaw shingra tara hpe shakawn shagrau ai lam, Karai mungga ni hpe lachyum shaleng ai lam ni hpe madung dat hkrang shala ai hpe mu lu na ga ai. Mau mwi mau sa ni hta mung Chyum laika na mungga lachyum hte bung ai lam ni law law rawng nga ai. Shingra tara, hpun kawa du sat du myeng ni hpe manu shadan, hkungga lara makawp maga let jai lang ra ai lam ni hpe chye ai amy ni re.

Dai re ai majaw, Chyurum W.P Myu Sha ni a htunghking ningli gaw Karai Karai hta n pawt de nna, Karai Kasang a mungga hpe tsun hpyan dan nga ai htunghking ningli re.

Ga Hpungdim

Masha langai, amyu langai a maka kum la gaw htunghking ningli hte hkai shaleng dan ai re. Karai hpe chye tim n chye tim, htunghking ningli gaw Karai hpan tawn da ai ninggawn tawa shingra tara hta mahta nna gaw gap la mat wa ai hkrai re. Htunghking ningli hpe manu n shadan ai lam hte ahkyak n da ai lam gaw Karai Kasang jaw chyeju hpe manu n shadan, ahkyak n da ai lam rai wa ai re. Htunghking ningli gaw Karai hte ading tawk matut mahkai ai hku n hta la jang, masha a myit ra gaw gap sa wa ai shaloi, n hkru n kaja ai baw, shada lachyen ginhka ai baw, dip sha roi sha hpyen tai hkat shangun ai baw law law lawm wa chye ai re. Shaloi htunghking gaw Tsadan a lakung lakap tai mat wa mai ai re. Karai Kasang a yaw shada ai lam gaw mai kaja lam a matu hte, asak hte hpring tsup ai asak lu la na matu she re. Karai a yaw shada lam hte rai yang chyua sha mai kaja ai lam byin tai mai ai re. Karai Kasang a amying ningsang hpe shakawn kungdawn let htunghking ningli hpe tsaw ra manu shadan jai lang sa wa ga law.

To God be the Glory!

Rev. Dr. Lahpai Awng Li
MIT, Insein
22 May, 2016.